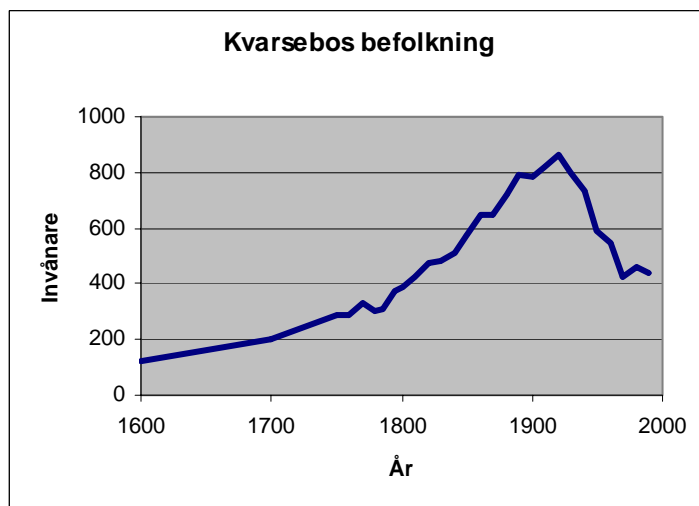

Träff 2

Jordbruk i Kvarsebo på 1700 – 1800-talet

Uppodlingar och förbättrade metoder ger snabb befolkningsökning

Under 1700- och 1800-talet skedde en mycket snabb utveckling av jordbruket i Kvarsebo genom att nya områden uppodlades och förbättrade metoder gjorde att avkastningen blev större. Fler människor kunde försörjas och befolkningen ökade kraftigt. År 1700 fanns ca 200 invånare i socknen vilket fördubblades på 100 år till ca 400. Under 1800-talet fördubblades befolkningen ytterligare så att den år 1900 var nära 800 personer. Som mest hade Kvarsebo över 860 invånare i början på 1920-talet för att sedan stadigt sjunka till ca 450 personer fram till 1960-talet. Därefter att invånareantalet stabiliserats kring detta antal.

Antalet gårdar och torp ökar

Många av de gårdar som kommit till under 1500- och 1600-talet kunde genom uppodlingarna och den ökade avkastningen föda fler familjer. Hemmansklyvningar kunde då accepteras av statsmakterna och fler hus kom till – oftast i en bysamling. Exempel på sådana hemmansklyvningar är

<i>Stormbäcken</i>	2 gårdar
<i>Hultstugan</i>	3 gårdar
<i>Djupvik</i>	3 gårdar
<i>Smedskärr</i>	5 gårdar
<i>Kittelbokärr</i>	2 gårdar
<i>Stugubråten</i>	3 gårdar
<i>Knektbråten</i>	2 gårdar
<i>Billkärr</i>	2 gårdar
<i>Holmtorp</i>	2 gårdar

Under 1700-talet uppmuntrade statsmakterna nya bosättningar och nyodling. Man hade idén att frihet för det enskilda initiativet skulle gynna jordbrukets utveckling och befolkningstillväxt. Genom skattelättnader ville man stimulera skapandet av nya torp. Följden blev en explosion av nya skattefria torp. Östergötland blev det torprikaste länet i Sverige under 1800-talets första hälft. Inte i något annat län fanns heller så många backstugor. I Kvarsebo tillkom också torp som ofta var uppodlingar på häradsmarken.

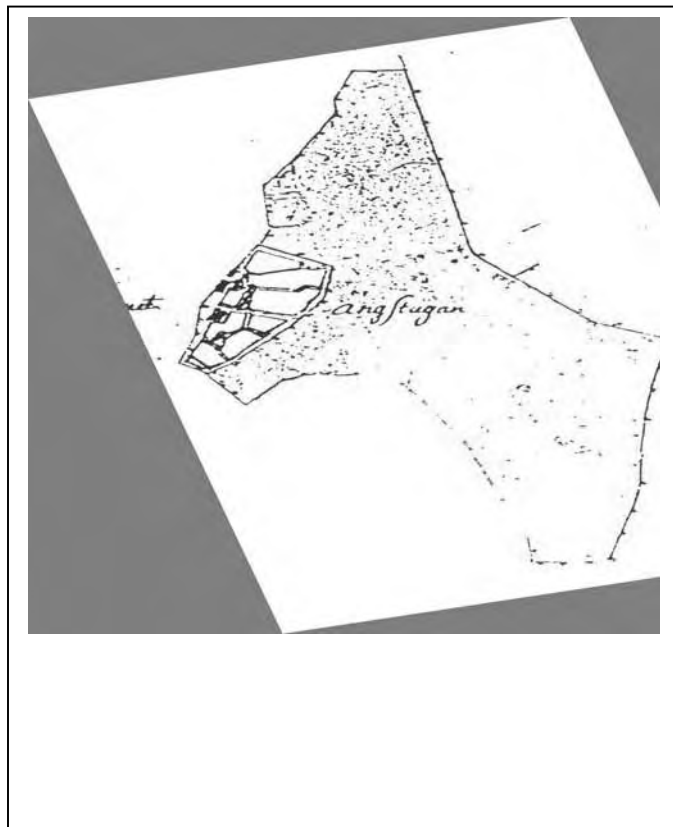
Träff 2 Jordbruk i Kvarsebo på 1700 – 1800-talet

Exempel på sådana är

*Ekviken
Eriksdal
Flatsätter
Fågelbråten
Fågelmossen
Rosendal
Herrängen
Blomsätter
Åbacken
Kolvik
Ängstugan
Österhagen*

Skatte- krono- frälsegårdar, torp

Gårdar och torp av var av olika s.k. jordnatur. Från början var många gårdar kronogårdar d.v.s. staten ägde dem. I många fall har dessa hört till kyrkan men sedan under Gustav Vasas tid förts över till kronan eller kungahuset. Flera gårdar i Kvarsebo var ”arv och eget”-gods d.v.s. tillhörde kungaätten. Dessa blev kronogårdar/torp och arrenderades av åbopor. Åborätten gick normalt i arv. Man fick betala ett arrende för gården. Under 1700-talet blev man alltmer positiv att sälja dessa kronogårdar, som då övergick till att bli skattegods. Man fick då betala skatt för gården så skillnaden mellan att bruka ett kronohemman eller ett skattehemman var i själva verket inte så stor. I samband med försäljningen gjordes normalt en noggrann kartläggning av gården för att man skulle kunna ta ut ”rätt” skatt.

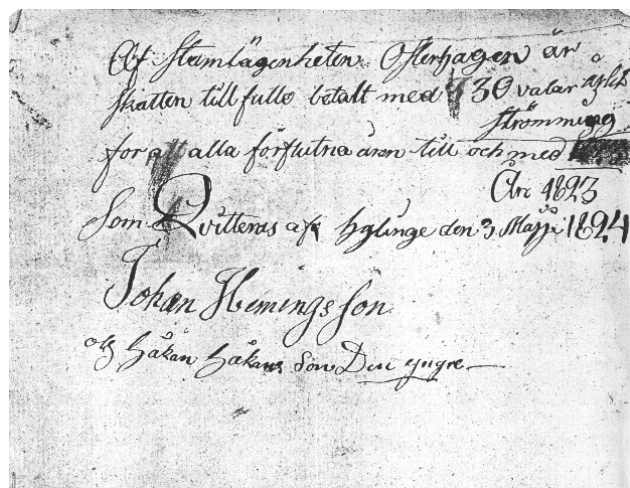
*Ett tidigt exempel på
skattekart. Ängstugan 1774.*

Träff 2

Jordbruk i Kvarsebo på 1700 – 1800-talet

Gårdar som tillhörde adeln kallades frälsegårdar och var oftast utarrenderade. Det finns få exempel på sådana i Kvarsebo.

Torpen kunde vara av olika slag. En del lydde under en större gård och låg ofta på gårdens utmarker. Torparen var skyldig att göra dagsverken på gården. På förpantningstorpen hade torparen ett bättre skydd mot avhysning genom att han betalat en pant. Om gårdsägaren ville avhysa honom i förtid (normalt 49 års kontraktstid) var han tvungen att betala panten + ersättning för de förbättringar torparen gjort på torpet. I Kvarsebo fanns några augmentstorp och det var torp som låg på häradsmarken och där skatt skulle betalas till ett rusthåll på Vikbolandet.

"Af stamlägenheten Österhagen är skatten till fullo betald med 30 valar årets strömning för alla förflutna åren till och med år 1823. Som kvittens af Hylinge den 3 maj 1824. Johan Hemingsson och Håkan Håkansson Den yngre".
Anm. 1 val = 80 strömningar

Laga skiften i Kvarsebo

Hemmansklyvningarna gjorde att ägolorterna blev allt mer splittrade. Det var viktigt att det blev rättvist när man delade ägolorterna med olika jordmån och bördighet. Varje åkerlapp och ängsdel blev därför splittrad på många olika lotter. Varje gård i byn – som låg samlad på ett ställe – hade en mängd små lotter spridda över hela byn. Man fick samordna det mesta av arbetet under byäldstens ledning. Det var mycket begränsat utrymme för egna initiativ. Detta blev ohållbart i längden och statsmakterna genomförde skiftesreformer för att rationalisera jordbruket. Storskifte som infördes under 1700-talet fick inget genomslag i Kvarsebo men väl i Östergötlands slättbygder. Då sammanfördes många ägolorter till större enheter men gårdarna låg kvar i byn. Enskiftet som innebar att byn splittrades passade enbart i slättlandskap som Skåne.

Laga skiftesreformen som infördes 1827 tog större hänsyn till den typ av småbruten terräng som vi har i Kvarsebo. Därför kom ett dussintal gårdar i Kvarsebo att skiftas enligt denna reform. För att den skulle genomföras måste markägarna själva ha ett intresse av det. Lantmätaren gjorde en noggrann kartering av alla ägolorter varefter de fördelades så rättvist som möjligt mellan gårdarna. Till skillnad mot enskiftet kunde varje gård ha marken på fler ställen ex.vis åkermarken på ett ställe och ängs- och skogsmark på ett annat ställe. Gården skulle dock ligga på egen mark i anslutning till den egna åkermarken. Man försökte så långt möjligt lägga gränserna så att bostadshuset och uthuset kunde ligga kvar, men ofta behövde något eller några hus flyttas ut, vilket alla i byn var skyldiga att hjälpa till med.

Träff 2
Jordbruk i Kvarsebo på 1700 – 1800-talet

Laga skiften i Kvarsebo

Billkärr	1865-66
Djupvik	1859
Holmtorp	1867
Hultstugan	1845
Knektbråten	1875
Krullen	1850
Krustorp	1850
Kittelbokärr	1857
Långmossen	1865
Smedkärr	1875
Stormbäcken	1837
Stugubråten	1807 ? (datum tveksamt eftersom laga skiftesreformen inte var beslutad då)

Vad hade man för djur och redskap?

Bouppteckningar från slutet av 1700 och auktionsprotokoll ger oss en bra bild av vad man hade för ägodelar, djur och redskap.

	347,38	
1 Sto	75,00	Inhornare
1 Ko	81,00	Aufvildsone
1 Ko	85,00	Petter Aug. Carlsson Hultstugan
1 Gårja	40,00	Aug. Andersson Osterkogens
1 Tjur	35,00	Linné
1 Bagga	10,00	Carl Carlsson Johannisdahl
1 G.	10,05	Holmberg Billkär
1 G.	7,25	Nils J. Nilsson Welltorp
Knivar och gäflar	50	Inhornaren And. Jansson
1 Bat	20,00	Jon, Pet. Jansson, Stormbäckens
1 Tjuka	1,50	G. N. Jansson
1 Segel	1,05	Pavel Andersson Sjögren

Auktionsprotokoll från Hultstugan den 23 mars 1875 efter Anna Stina Andersdotters bortgång.

Träff 2

Jordbruk i Kvarsebo på 1700 – 1800-talet

Ett exempel från Österhagen visar att när det gäller åkerredskap kan man i bouppteckningen från 1815 se att torpet hade en gödselkärra, en hökärra, en släde, ett par kälkar, en årder och en oxharv. 1841 hade åkerredskapen ökat till 3 vagnar, 3 par kälkar, 2 skrinkdor, 2 harvar och 3 st årder. Plog hade tydligen ännu inte kommit i bruk på Österhagen.

Vid Sven Janssons frånfälle år 1905 fanns på gården, som nu bara omfattade den östra halvan av Österhagen fanns följande redskap: vagn, 2 par kälkar, årder, plog, harvar.

När Johan Erik Svensson dog 1929 fanns följande åkerredskap: ¼ slåttermaskin, ¼ såmaskin, 1/24 tröskverk, vagnar, kälkar, plog och årder, gödselbotten och harvar. Man hade tydligen nu gått samman mellan gårdarna för att skaffa moderna jordbruksredskap.

	1815	1841	1865 ¹	1905 ²	1929 ³	1950 ⁴
Hästar		1			1	1
Oxar	1			1		
Kor	3	3	1	3	3+3	4+3
Kvigor/kalv:	1	1	1	1	?	3+3
Får	3	2	1			
Grisar	1	4			1+2	1+2

Djur på Österhagen

Några ”hästkurer” från förr

1. Kor med ”skravelsjuka” d.v.s. förstoppning som ofta inträffade på våren efter kalvning p.g.a. näringsbrist fick en lösning med träjon (en ormbunskväxt) vilket löste tarminnehållet.
2. Kor som gått på skogsbete blev ofta angripna av fästingar vilket ledde till ”blodpinkning”. Man kokade då till en röd saft av roten från blodrot och gav det till djuren vilket gav resultat.
3. Djur med löss i pälsen behandlades med en medicin bestående av en lösning som kokats till med ingredienserna en potta urin, en tobaksfläta (tuggtobak) och 2 hg snus.

¹ Sonen hade drivit gården sedan 1842 och hade troligen också djur

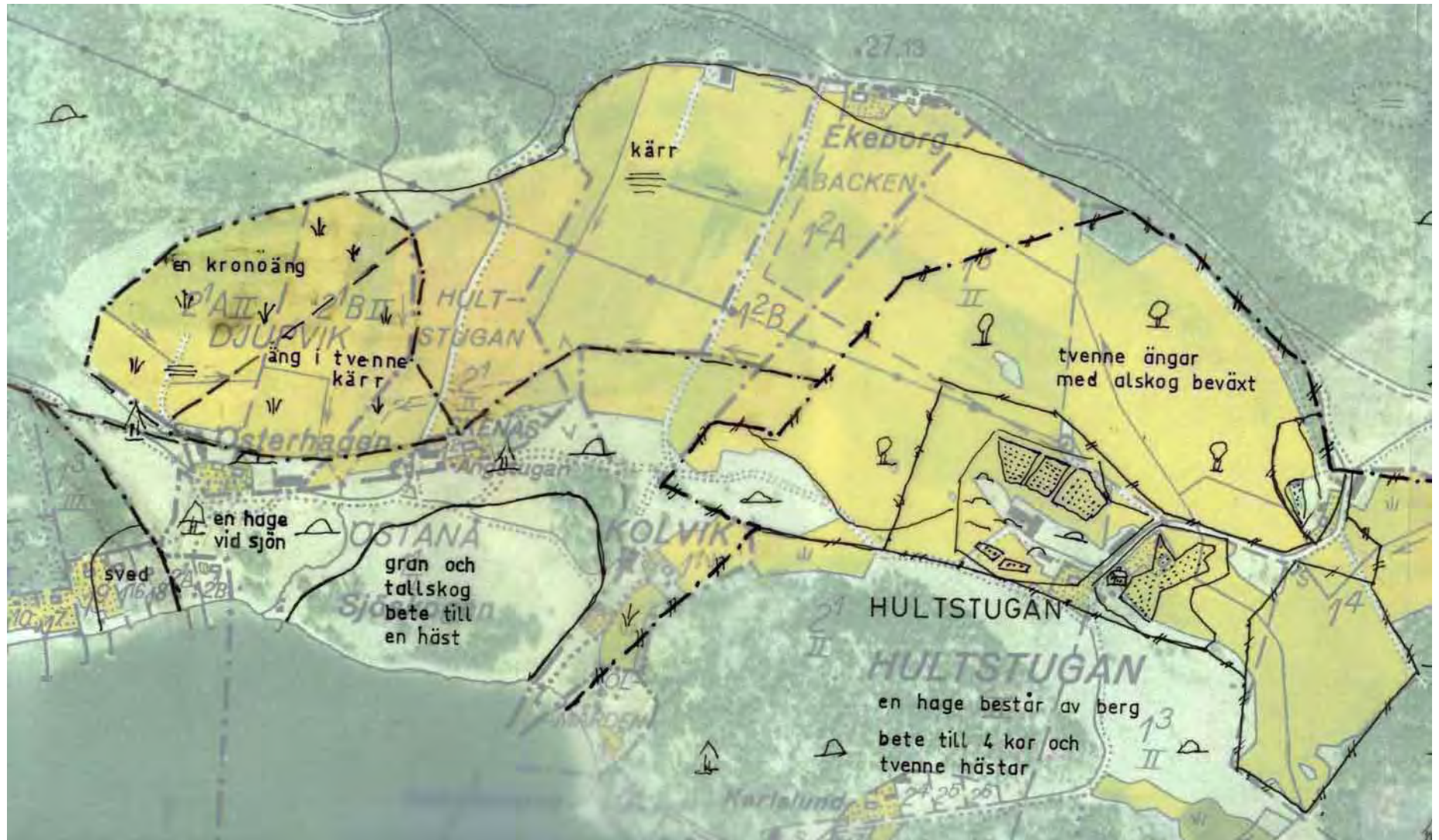
² Gäller Österhagen 2:3 (östra gården)

³ Gäller båda gårdarna

⁴ Gäller båda gårdarna

Träff2

Jordbruk i Kvarsebo under 1700 – 1800-talet

Historiskt kartöverlägg år 1700. Med hjälp av äldre kartor kan vi tolka hur det såg ut för 300 år sedan. Österhagen var fortfarande obebott men dagens åkermark var en kronoäng och hagen mot sjön betades och slogs med lie. Hultstugan var bebott på en gård och hade några mindre åkerlappar kring gården.

Träff2

Jordbruk i Kvarsebo under 1700 – 1800-talet

Historiskt kartöverlägg 1850. Jämför man med överlägget från år 1700 kan man se att nu har Österhagen, Ängstugan, Kolvik, Sjöstugan och Tallbacken blivit bebodda. Österhagen har uppodlats men fortfarande ligger ängsmark i en krans kring åkern. Ängstugan har blivit uppodlad till hälften och Hästkärret har uppodlats. På Hultstugan med sin by är fortfarande mycket mark inte uppodlad men efter laga skiftet sker stor uppodling.

Träff2
Jordbruk i Kvarsebo under 1700 – 1800-talet

Smörkärna, smördritt och mjölkstäva från Holmtorp.